

No autoriem

Ģimenes un bērnu tiesību terminu skaidrojošā vārdnīca ir tapusi, ņemot vērā nepieciešamību pēc avota, kurā vienuviet būtu atrodami tādu juridisku terminu skaidrojumi, kas attiecas uz ģimenes tiesībām un bērnu tiesību aizsardzības jautājumiem gan sociālajā, gan izglītības, gan psiholoģijas, gan medicīniskajā, gan tiesību aspektā. Vārdnīcā autori ir centušies ietvert aktuālāko informāciju par katra termina būtību, nozīmi un to (iespējamu) interpretējumu. Dažiem terminiem ir doti vairāki skaidrojumi, lai interesenti gūtu vispusīgu priekšstatu par attiecīgā termina lietojumu.

Terminu skaidrojums dots 1346 terminiem, atsaucoties uz vārdnīcā norādītajiem literatūras, normatīvo aktu un tiesu prakses materiālu avotiem, citējot tos un skaidrojot attiecīgā termina jēgu (būtību). Atsauces uz konkrētiem avotiem dod iespēju atrast detalizētāku informāciju par interesējošo terminu attiecīgajā normatīvajā aktā vai publikācijā, attiecīgi veicinot pētniecības iespēju izvēlētajā jomā.

Vārdnīca labākai uztverei un pārskatāmībai ir izkārtota tabulā, jo tādejādi terminu skaidrojumi, kas ir pietiekami apjomīgi un izvērsti, ir saprotamāki.

Vairākos gadījumos ir skaidroti vispārēja rakstura termini, kas var iespaidot ģimenes tiesību un bērnu tiesību aizsardzības normu analīzi un varbūtējos pieņemamos individuālos lēmumus. Vienlaikus vārdnīcā ir atlasīti un ietverti specifiski termini, kas saistīti ar izglītību, veselības aizsardzību, sociālo un darba tiesību jautājumiem, nepilngadīgo procesuālo statusu u.c. Autori uzskata, ka šo terminu iekļaušana un skaidrojums vārdnīcā ir būtisks izpratnes veidošanā par ģimenes tiesībām un bērnu tiesību aizsardzības jautājumiem, akcentējot šo tiesību komplekso raksturu, vēršot uzmanību uz normatīvo aktu plašo klāstu. Tāpat vārdnīcā atrodami atsevišķi termini, kas skar publiskās tiesības vai arī citas tiesību apakšnozares, ir iekļauti apzināti, jo tiem ir ievērojama nozīme bērna tiesību aizsardzības izpratnē, vēršot uzmanību uz bērnam draudzīgas tiesiskās vides veidošanas nepieciešamību.

Vārdnīcas uzdevums ir padarīt kompaktāku un labāk pieejamu skaidrojumu ģimenes tiesību un bērnu tiesību aizsardzības, kā arī ar šīm tiesībām saistītiem terminiem, kas pašreiz atrodas daudzos un dažādos izdevumos un ne vienmēr ir labi pārskatāmi un pieejami, kā arī to ikdienas lietošana ne vienmēr ir precīza un pareiza.

Autori, veidojot vārdnīcu, ir grupējuši terminu tematiku pa blokiem pie attiecīgā burta, izvēloties „virsterminu”, attiecīgi skaidrojot tos terminus, kas attiecināmi uz konkrēto bloku jeb tēmu. Piemēram, sadaļā, ko veido termini ar burtu „B”, ir iekļauti šādi „virstermini”: Bāriņtiesa, Bērns, Bērna vislabākās intereses, Bērna tiesības, Bērna pienākumi, Bērna drošības garantēšana, Bērna uzraudzība kā pakalpojums, Bērna mantisko interešu aizsardzība, Bērna personisko interešu aizsardzība, Bērna nodarbināšana. Izveidotajos blokos termini nav sakārtoti alfabētiskā secībā, bet gan saturiski atklājot „virstemina” būtību. Dažu terminu skaidrojumā ir ietverti gan materiālo, gan procesuālo tiesību aspekti, tādejādi norādot uz termina komplekso raksturu. Atsevišķu terminu skaidrojumā ir ietverti piemēri, lai labāk izprastu termina lietošanas specifiku un nepieciešamību. Savukārt dažu terminu skaidrojums iekļauts vārdnīcā, lai uzsvērtu to, ka bērns līdz 18 gadu sasniegšanai atrodas speciālā tiesiskā statusā, jo no vienas puses, bērniem nav visu tiesību, kas piemīt pieaugušajiem, bet, no otras puses, bērniem ir savas specifiskas tiesības, kas saistītas ar viņu vecumu, stāvokli ģimenē un sabiedrībā.

Vienlaikus šī pieeja ļauj izmantot šo vārdnīcu kā mācību līdzekli ģimenes un bērnu tiesību apguves procesā augstākās izglītības iestādē, īpaši ņemot vērā mācību grāmatu un studiju materiālu trūkumu šajā jomā.

Uzsverot bērnam draudzīgas tiesiskās vides nozīmi ģimenes tiesību un bērna tiesību aizsardzības kontekstā, autori pievienojas uzskatam, ka bērnam draudzīga tiesiskā vide veidojas un pastāv, ja bērna tiesības ietekmējošais materiālais un procesuālais normatīvais regulējums ir tiesisks, pārskatāms un īstenojams nacionālo tiesību kontekstā, ja iestādes, kuras piemēro tiesību normas, rīkojas bērna vislabākajās interesēs, ja ideoloģija, kas nosaka attiecīgās justīcijas sistēmas attīstību, ir bērnam un sabiedrībai izprotama un pieņemama.

Valstī pastāvošā kompleksā sistēma bērnu tiesību aizsardzības jautājumos (*nepilngadīgo justīcija*), ko veido:

- 1) normatīvais regulējums (administratīvais, kriminālais, civilais);
- 2) iestādes, kuras īsteno tiesību normas, tās piemērojot konkrētam gadījumam;
- 3) vadlīnijas, ko izstrādā valsts pārvalde un kas nosaka ģimenes un bērnu

tiesību aizsardzības vietu citu privāto un publisko tiesību aizsardzības sfērā.

ANO un Eiropas Savienības institūciju ieteikumi un rekomendācijas aicina uz vienotas, atbalstošas un preventīvas sistēmas izveidi, lai nepilngadīgo justīciju padarītu efektīvāku un tā varētu sasniegt definēto mērķi – bērniem draudzīgas tiesiskās vides radīšanu. Tāpēc autori uzskata, ka šāda terminu skaidrojošā vārdnīca ir nepieciešama minētās kompleksās sistēmas vienotai funkcionēšanai.

Eiropas Padomes apstiprinātās Bērnu tiesību stratēģijas 2012. – 2015. gadam *mērķis* ir veidot vienotu, nesadrumstalotu un integrētu bērnu tiesību aizsardzības sistēmu Eiropā. Mērķa īstenošanai ir izdalītas četras prioritātes:

- 1) veicināt bērniem draudzīgu pakalpojumu un sistēmu attīstību;
- 2) novērst visu veidu vardarbību pret bērniem;
- 3) garantēt to bērnu, kuri ir nonākuši riska situācijās, tiesību aizsardzību;
- 4) veicināt bērnu līdzdalību sociālajos procesos.

Šīs prioritātes bērnu drošības kontekstā ir aktuālas arī Latvijā un to realizācija ir atkarīga no valstī pastāvošās tiesiskās vides, kuru kā vienotu sistēmu veido tiesību akti, to izpildes kvalitāte, tiesu un valsts pārvaldes iestāžu darbības efektivitāte, sabiedrības tiesiskā apziņa.

Autori uzskata, ka situācijā, kad minētie elementi nodrošina bērna tiesību aizsardzību, ņemot vērā, ka bērnam kā fiziski un intelektuāli nenobriedušai personai vajadzīga īpaša gādība, un bērns spēj uzticēties šai sistēmai, tad var uzskatīt, ka tiesiskā vide ir draudzīga un nodrošina bērna vislabākās intereses, tostarp – drošību. Šādas situācijas stiprināšanai ir veidota terminu skaidrojošā vārdnīca, kuras strukturējums ir atšķirīgs no tipiskas vārdnīcas, bet izveidots, lai pēc iespējas saprotamāk atklātu vārdnīcā iekļauto terminu būtību un savstarpējo sakaru.

Valsts bērna drošību var garantēt tādejādi, ka tiek atbalstīta stipra un stabila ģimene; radīti apstākļi, lai vecākiem būtu stabils darbs, stabils atalgojums, pietiekoši ienākumi, sociālās garantijas, pieejama veselības aprūpe, iespējas iegūt mājokli; lai bērnam būtu pieejama izglītība. Autori uzskata, ka šie faktori savukārt rada cilvēkā pārliecību par draudzīgu tiesisko vidi, bet izpratne par problēmas (tiesiskas, sociālas, medicīniskas u.c.) risināšanas kārtību un mehānismiem, un pašjāvība uz valsts struktūrām, rada pamatu veiksmīgai institūciju un sabiedrības sadarbībai, kas ir prevencijas atbalsta sistēmas pasākumu pamats. Tādejādi būtiski ir lietot vienotu terminoloģiju šajā institūciju un sabiedrības sadarbībā, procesuālajos un materiālajos jautājumos.

Noslēgumā autori vēlas uzvērt, ka par vairāku terminu skaidrojumu ir iespējams diskutēt, arvien meklējot labāku un precīzāku skaidrojumu, vai arī cenšoties pamatot šī termina ietvarus. Taču, ja vārdnīca spēs kalpot par zināmu pamatu šīm diskusijām, tad tas, nenoliedzami, veicinās juridiskās terminoloģijas attīstību Latvijā, par ko vārdnīcas autori būs tikai gandarīti.

Šī ir autoru sagatavotā ceturtnā Terminu skaidrojošā vārdnīca, kas liecina par to, ka normatīvo aktu izmaiņas, tiesu prakse un tiesību zinātnes attīstība nosaka terminoloģijas aktualizācijas un terminu izvērsta skaidrojuma nepieciešamību. Autori arī turpmāk sekos terminoloģijas aktualitātēm tiesībās un turpinās strādāt pie jaunu skaidrojošo vārdnīcu izdošanas.

Šajā vārdnīcā izmantoti normatīvie akti, kas bija spēkā Latvijas Republikā līdz 2016.gada 1.septembrim.